

Mileta Prodanović: Stariji i lepši Beograd, Beograd: Stubovi kulture, 2002, 208 str.

Kniha esejů Milety Prodanović'e, dopro- vázených rozsáhlým obrazovým materiá- lem, výmluvně ukazuje, jak se do vizuální podoby urbánního prostředí srbského hlavního města a každodenního života Bělehradu promítaly politické a sociální trendy v době vlády Slobodana Miloše- vic'e. Šlo o epochu bez jasně ideologie – vládoucí oligarchie pro svou potřebu používala jak prvky nacionalismu, tak komunismu. Nový tón udávali přede- vším váleční zbohatlíci, vůdcové mafie a hvězdy populární estrády, zatímco životní úroveň většiny společnosti v pod- mínkách válek, hyperinlace, sankcí a politické diktatury drasticky klesla. Bělehrad za Milošević'ovy vlády charak- terizoval rozpad předchozích urbánních pravidel, chaos a vznik eklekticky kýč- ovité architektury, kterou se její autoři snažili prohlášovat za postmoderní.

V prvním eseji analyzuje autor použití ikon v sociálním prostředí Srbska v poslední dekádě 20. století. Ikony, jako symbol pravoslaví a tím i srbské národní identity, se v 90. letech v Srbsku masově rozšířily, což vedlo k jejich trivializaci, z náboženského hlediska prakticky ke zneuctění. Ikony se objevovaly jako sym- boly paravojenských jednotek, ve výlo- hách obchodů mezi videokazetami a dal- ším spotřebním zbožím, jejich podoba se dostala i na suvenýry, klíčenky a prop- isovací tužky. Zajímavým úkazem pak je umístění obrázků ikon na pivní etikety s cílem sugerovat představu, že pivo je spojeno se srbskými národními tradicemi (označení piva za „Slavsko pivo“ přímo naznačuje spojení s konkrétním obyčejem), přestože je konzumace piva v Srbsku fenoménem až moderní doby.

Jiným příkladem snahy o prosazování „autentických srbských hodnot“ bylo roz- šíření tzv. Miroslavova písma, tj. archaizu- jící podoby cyrilice. Miroslavovo písmo, odkazující svým názvem ke středověké literární památce, ve skutečnosti nevzni- klo ve středověku, nýbrž bylo uměle vytvořeno teprve v roce 1921. Jeho roz- šíření do veřejného prostoru (názvy firem, reklamy atd.), kde zaměnilo jak latinku, tak i jiné formy cyrilice, začalo koncem 80. let v souvislosti s růstem srbského nacionalismu. Autor odhaluje i další případy nového použití národ- ních tradic. Velké obliby dosáhlo napří- klad jméno národního hrdiny z počátku 19. století Karadjordje a jeho titulu Vožd (vůdce): v Bělehradě se po něm jmenuje mj. obchod s čistícími prostředky, kiosky s občerstvením, kolínská a toaletní papír.

Sociální a politické trendy, které pod- ryly modernistický ráz Bělehradu, sleduje Prodanović' v řadě konkrétních případů. Typickým jevem byla podle něj chaotická přístavba dalších pater či stříšek, která měla někdy až komické podoby – v cen- tru Bělehradu byly například na ploché střeše funkcionalistické budovy posta- veny dvě menší stavby ve stylu alpské horské chaty. Charakteristické bylo i vypl- ňování prostoru mezi existujícími budo- vami a novými stavbami, které často vzni- kaly bez povolení. Nejčastěji šlo o různé druhy kiosků. Kiosky autor označuje za „nejdůležitější architektonickou formu epochy Slobodana Milošević'e“ a neváhá hovořit o „kioskizaci“ Bělehradu. Auto- rem dokumentované kiosky většinou periodicky expandovaly, případně vedle nich přibývaly stále další, neustálými zmé- namí procházel i sortiment (občerstvení, zboží pašované za sankcí, benzín aj.).

Patrně nejzdařilejší je závěrečná studie o bělehradských náhrobcích. Již od 19. století se v Srbsku, především v případě

tzv. krajputašů (selských náhrobků v podobě stylizované lidské figury) na pomnících objevovaly elementy sociálního postavení zesnulých (hodinky na řetízku, šicí stroj značky Singer aj.). Podobné tendence se objevují i na náhrobcích z konce 20. století. Autor tak zdokumentoval např. vyobrazení lodí, letadla či helikoptéry, jindy pak předmětů, které si zesnulý oblíbil – knihy, šálku kávy, cigarety, případně domácího zvířete. Prodanovic' poukazuje na doslovnost nejnovějších náhrobních monumentů. Stále častěji se neobjevuje pouze symbol, ale např. bronzová socha v životní velikosti (s hudebním nástrojem, na kole aj.) či co možná nejvěrnější přenos fotografie na náhrobní desku. Návrat k nacionálním a náboženským hodnotám se promítl i do prostředí hřbitovů, kde někdejší partyzánskou symboliku (pěticípé hvězdy) nahradily pravoslavné kříže. Bělehradské nekropole byly novou dobou postiženy stejně, jako celé město – v boji o místo přestal být brán ohled na tradiční orientaci hrobů, vznikají rozsáhlé hrobky, připomínající víkendové chaty či dokonce autorovy oblíbené kiosky. Specifickou kapitolu tvoří místa posledního odpočinku významných představitelů organizovaného zločinu a paravojenských jednotek z 90. let. Ty zdobí zpravidla sochy v životní velikosti (s doplňky, jako jsou boxerské rukavice, hodinky, prsten aj.), veršované epitafy či hned několik zobrazení nebožtíka najednou. Za vrcholné vyjádření ducha doby i celé mafiánsko-válečnické subkultury a jejích hodnot považuje Prodanovic' hrobku, kterou krom bronzové sochy zavražděného zločince zdobí i mramorová, takřka pop-artová socha stolku s taktéž kamennou lahví Coca-Coly, popelníkem a krabičkou cigaret Marlboro.

Prodanovic' se nesnažil napsat vyčer-

pávající vědeckou studii dané problematiky. Přesto svými esejí a bohatou fotodokumentací postihuje atmosféru Bělehradu a Srbska v době diktatury Slobodana Milošević'e trefněji, objektivněji i vtipněji, než záplavy analýz, které se soustřeďují na „velké“, oficiální události primárně politického charakteru.

František Šrístek

Michal Illner (ed.) Soudobé město v měnící se společnosti. Sociologický časopis, 2003, 39 (2).

Městu, fenoménu velmi starému ale současně úzce svázanému s dobou moderní, věnuje sociologie soustavnou pozornost nejpozději od 10. let minulého století, kdy prováděla výzkumy Chicaga a dalších měst sociologická škola zastoupená tak slavnými jmény, jako byli Robert E. Park nebo Ernest W. Burgess. Sociologické zkoumání města našlo své místo i v domácí sociologii již před 2. světovou válkou, za všechny je třeba vzpomenout alespoň práci Z. Ullricha o pražských předměstích z konce 30. let. Po roce 1948 se sociologii města v českých zemích nevedlo o nic lépe než ostatním odvětvím oboru, díky malé ideologické zatíženosti se jí však podařilo přežít v době normalizace a dokonce poskytla útočiště badatelům, kteří by se ve srovnání s nejnepříznivějších podmínkách nejspíše věnovali jiným oblastem výzkumu nebo teorie. Z posledně jmenovaného důvodu postihl po roce 1989 sociologii města na rozdíl od ostatních oborů sociologie odliv zájmu i mozků. Věrný oboru však zůstaly jeho výrazné osobnosti, Michal Illner a Jiří Musil, kteří také mají – první jako editor a druhý jako autor úvodní přehledové stati – největší díl zásluhy na tom, že *Sociologický časopis* mohl v letoš-